

Józef Pochwat MS, „*Mysterium iniquitatis*”. *Studium tajemnicy nieprawości w dziełach Jana Kasjana (360–435)*, Kraków 2012, 383 s.

Publikacja stanowi próbę usystematyzowania ascetyczno-pastoralnej myśli mnicha Jana Kasjana dotyczącej tajemnicy nieprawości. Książka składa się z dwóch części, historycznej (rozdz. 1 i 2) oraz teologicznej (rozdz. 1–3). We wstępnej bibliografii (przypis 1, s. 21) autor zaznacza, że docenia i korzysta z oryginalnego dorobku polskich badaczy antyku chrześcijańskiego, co należy podkreślić, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę tendencję do czolobitnego powoływania się wyłącznie na literaturę angielskojęzyczną. Należy niestety odnotować brak podsumowania pierwszego rozdziału, w którym autor powinien podkreślić znaczenie przedstawianych treści historycznych dla tezy głównej samej dysertacji (s. 49).

Jak słusznie zaznacza ks. dr Józef Pochwat MS, cieniem na postaci Jana Kasjana kładą się: (1) słuszne skądinąd kościelne oskarżenie go o tzw. semipelagianizm, który w praktyce był jednak formą pelagianizmu; (2) nieuczciwość i niekompetencja teologiczna (oficjalnie negował teologię Orygenesusa, nie przeszkadzało mu to jednak korzystać z jego dorobku; apriorycznie potępił teologię Nestoriusza, a w rzeczywistości okazał się ignorantem w dziedzinie teologii antiocheńskiej). Autor dysertacji zaznacza, że Jan Kasjan stosował łacińskie określenia odnoszące się do diabła, wskazywał na jego destrukcyjną siłę, opisywał genę zła jako duchową pychę, w wyniku której nastąpił bunt części aniołów wobec Boga. Poszczególne zagadnienia ocenianych powyżej rozdziałów pracy ks. dr Józefa Pochwata MS są konsekwentną realizacją postawionych we Wstępie celów badawczych. Autor oparł swe badania na wszystkich tekstach Jana Kasjana, w przypisach odnosił się również do aktualnej literatury przedmiotowej.

Charakter recenzowanej pracy jest źródłowy, a autor uczciwie prezentuje *status quaestionis* studiowanego zagadnienia. W pierwszej części pracy najsłabszym merytorycznie jest pierwszy rozdział, wybitnie powtórzeniowy, szczególnie jeśli chodzi o paragrafy dotyczące dziejów Kościoła galijskiego w IV i V w. i wojny z barbarzyńcami. Przy lekturze rozdziału drugiego, prezentującego biografię i bibliografię Jana Kasjana, czytelnik odnosi wrażenie, że autor nie chce zająć stanowiska przy omawianiu punktów trudnych w biografii marsylskiego mnicha (np. kwestia pochodzenia czy niekompetencji i ignorancji teologicznej Kasjana dotyczącej też Pelagiusza czy Nestoriusza). Dlatego częściej spotykamy w pracy szereg hipotez innych badaczy antyku chrześcijańskiego, ale brakuje własnej opinii autora.

W części teologicznej słabą stroną pracy jest uleganie przez autora narracji analizowanego pisarza antycznego: możemy napotkać na niedokładności i powtórzenia myśli przy opisie natury złych duchów (§ 1.1.3) oraz brak zestawień myśli Kasjana z tezami innych autorów antycznych, z których marsylski mnich ewidentnie korzystał (np. na temat genezy szatana, jego imion, natury i hierarchii diabelskiej – brak odniesień do Orygenesusa i Ewagriusza z Pontu; przy diabelskim pobudzaniu człowieka do namiętności – brak odniesień do anachoretów egipskich i Ewagriusza z Pontu). Szkoda, że autor, dochodząc do ewidentnych wniosków na temat moralnej natury misterium zła, nie rozwija tej tezy, a jest to przecież sedno jego rozważań nad ascetyką i demonologią według Jana Kasjana. (s. 170: „Mechanizm działania w człowieku tajemnicy nieprawości jest według niego następujący:

nieopanowanie żądz, czyli namiętności, usuwa z serca człowieka cnoty. To prowadzi do ulegania pokusie, którą naciera na niego szatan. Zatem żądze, czyli namiętności i pożądlivosti, są czymś naturalnym dla każdego człowieka. Dopóki dusza człowieka oddaje się cnotcie i jest ostrożna, dopóty strzeże swej własności. Jakakolwiek nieostrożność człowieka naraża jego duszę na ataki szatana”). Błędne merytorycznie jest wreszcie przypisywanie Janowi Kasjanowi (s. 210 i dalej) dokonanie rozróżnienia na grzechy ciężkie i lekkie (bo ono formalnie pochodzi dopiero od Cezarego z Arles) czy określenia współczesnym terminem spowiedzi ascetycznej praktyki wyznawania przewinień w V wieku (s. 296–308 i dalej).

Recenzowana monografia jest pracą przeżywaną. Ks. dr Józef Pochwat MS wykorzy-

stał obszerną literaturę przedmiotu, choć czasami ma się wrażenie, że przeciążył książkę zbędnymi cytatami z tekstów analizowanego marsylskiego ascety. Autor podając syntezę dotychczasowych ustaleń naukowych, zaprezentował własne ujęcie problematyki oparte na lekturze dzieł Jana Kasjana. Słabą stroną rozważań merytorycznych jest niepotrzebne usprawiedliwianie niedojrzałej jak na V wiek teologii Jana Kasjana. Wnioski autora stają się wtedy zagmatwane. Rozprawa jest napisana językiem komunikatywnym, a książka zredagowana w sposób rzeczowy i starannie wydana. Wymienione w recenzji zastrzeżenia dotyczą pewnych ujęć, ale nie kwestionują wartości naukowej omawianej pracy.

Dariusz Kasprzak OFMCap